

До спеціалізованої вченої ради Д 08.120.01
Вищого навчального закладу
«Університет імені Альфреда Нобеля»

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
доктора економічних наук, професора
Давидової Оксани Юріївни
на дисертаційну роботу Лохман Наталі Володимирівни
за темою: «Розвиток інноваційного потенціалу туристичних підприємств:
теорія, методологія, практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дослідження

У сучасних умовах функціонування економічних систем відзначається суттєвий вплив процесів глобалізації на розвиток туристичного бізнесу, в свою чергу, туристична галузь має велике значення для економічного, соціального та іміджевого розвитку України.

У світовій практиці в туризмі широкого розповсюдження набули інновації, спрямовані на підвищення якості туристичних послуг та рівня конкурентоспроможності вітчизняних туристичних підприємств. З іншого боку, ефективність їх функціонування можна забезпечити шляхом розвитку інноваційного потенціалу. Важливість такого розвитку обумовлюється його багатофункціональністю і це дає можливість стверджувати, що економічне зростання та забезпечення стійкої позиції підприємств на туристичному ринку зумовлюється ефективним використанням інноваційного потенціалу. У зв'язку з цим, виникає необхідність подальшого дослідження матеріально-технічних, структурно-функціональних, соціально-трудових, інформаційних, фінансових та інших складових інноваційного потенціалу.

Дисертаційна робота Лохман Н. В. є важливим кроком у розробці теоретико-методологічних засад щодо розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств які створюють передумови для безперервного стабільного їх функціонування. Тому робота є актуальною і має суттєве наукове значення.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Університету імені Альфреда Нобеля та Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського: «Інноваційний розвиток підприємств в умовах постіндустріальної трансформації економіки (номер державної реєстрації 0118U006409), особистий внесок автора полягає у визначенні концептуальної схеми розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств; «Інтелектуалізація діяльності підприємств як умова інноваційного розвитку» (номер державної реєстрації 0119U101084), особистий внесок автора полягає у побудові

інформаційного плато створення інновацій на туристичному підприємстві; «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки підприємства» (номер державної реєстрації 0115U005055), особистий внесок автора полягає у визначенні детермінант соціально-економічного розвитку інноваційного потенціалу підприємств; «Формування механізмів управління підприємствами» (номер державної реєстрації 0115U000062), особистий внесок автора полягає у розробці системної конфігурації управління інноваційним потенціалом туристичних підприємств згідно з компетентнісним підходом.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та пропозиції, які містяться в дисертаційній роботі базуються на фундаментальних положеннях економічної науки, забезпечуються застосованою методологією дисертації, проведеним критичним аналізом вітчизняних і зарубіжних джерел з досліджуваних питань, законодавчих та нормативних актів, даних офіційних матеріалів Державного комітету статистики України, даних бухгалтерської звітності підприємств туристичної галузі України тощо.

Достовірність отриманих наукових результатів, висновків та пропозицій, які містяться в дисертації, підтверджуються широкою їх апробацією на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях за профільною тематикою та переліком опублікованих праць дисертанта.

Висновки та рекомендації, представлені у роботі, є логічно доведеним підсумком виконаної роботи та повною мірою висвітлюють її основні теоретичні положення та практичні аспекти впровадження отриманих результатів.

Під час проведення дослідження автором вдало використано низку загальнонаукових та спеціальних методів, що підвищує його теоретико-методологічну цінність. Серед них необхідно зазначити методи узагальнення, систематизації, групування, класифікації; аналізу та синтезу; наукової дедукції та індукції; абстракції та логічного аналізу; схематичного та графічного зображення; кластерного аналізу; компаративного аналізу; розрахунково-аналітичних та порівняльних методів; економіко-математичних; порівняння; кореляційно-регресійного аналізу, які забезпечили проведення контент-аналізу праць українських і зарубіжних вчених щодо дослідження феномену інноваційного потенціалу та його розвитку, уточнення основних наукових категорій теорії інноваційного потенціалу, систематизацію детермінантів розвитку інноваційного потенціалу, здійснення аналізу еволюції туризму та інновацій, побудову інформаційного плато створення інновацій на туристичному підприємстві, розробку профілю життєвого циклу інноваційного потенціалу, проведення аналізу міжнародного й вітчизняного досвіду розвитку інноваційного потенціалу, групування туристичних підприємств залежно від типу інноваційної поведінки, визначення статусу

туристичних підприємств за оцінкою інноваційного потенціалу, визначення принципів дослідження ефектів використання інноваційного потенціалу (етіологічних, патогенезних), комплементацию інноваційних та інвестиційних стратегій розвитку інноваційного потенціалу та розробку карти інвентаризації інноваційних компетентностей туристичних підприємств, формування інноваційної платформи туристичного підприємства, обґрунтування 3D-моделі інноваційного процесу, визначення компонентів розвитку інноваційного потенціалу та побудову моделі множинної регресії підприємств-маркерів, прогнозування розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств та визначення інтенсивності розвитку їх інноваційного потенціалу, застосування дисемінації прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

Отже, можна стверджувати, що висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими, логічними та достовірними.

3. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження та аналіз результатів, що виносяться на захист

В дисертації Лохман Н.В. розв'язана наукова проблема обґрунтування теоретико-методологічних підходів та розробки практичних рекомендацій щодо розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

Аналіз наукових результатів, гіпотез та висновків, отриманих автором у дисертаційній роботі дають підстави стверджувати, що робота містить низку важливих теоретичних та організаційно-методичних положень, які спрямовані на обґрунтування розвитку інноваційного потенціалу підприємств в ієрархічній системі національної економіки, формування методологічних аспектів, організацію моніторингу, впровадження системи управління, проведення моделювання розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

Наведені в роботі науково-методологічні розробки слід віднести до нових наукових результатів, отриманих автором під час виконання дисертаційного дослідження, серед яких, з нашої точки зору, заслуговують на високу оцінку такі:

3.1. На основі узагальнення теоретичних положень щодо трактування поняття інноваційного потенціалу підприємства дисертантом запропоновано розглядати його як складову системи управління, що представляє собою сукупність фінансових, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів й клієнтських, ринкових, репутаційних інноваційних можливостей, які забезпечують бажаний рівень готовності до інноваційних перетворень, зокрема проектної, інтелектуальної, організаційної та готовності взаємодії з цільовими групами (с. 59);

3.2. Автором розвинуто понятійну сутність категорії «розвиток інноваційного потенціалу підприємств», що розглядається як процес переходу від поточного до очікуваного стану та досліджується як симбіоз змін

відокремлених елементів структури інноваційного потенціалу (з точки зору статичного підходу) та руху за такими етапами: формування, накопичення, дифузія, використання та оцінювання ступеня розвитку інноваційного потенціалу на кожному етапі (з точки зору динамічного підходу). Це дозволяє підприємствам досліджувати, аналізувати й прогнозувати розвиток інноваційного потенціалу (с. 69–89).

3.3. Дисертантом удосконалено підхід до ідентифікації детермінантів розвитку інноваційного потенціалу підприємства на основі розробленої моделі Пб, яка передбачає наявність дискретних домінант на окремих етапах розвитку інноваційного потенціалу: провокатори-передумови (етап формування), каталізатори-пріоритети (етап накопичення), стабілізатори-принципи (етап дифузії), дестабілізатори-перепони та активізатори – пропозиції подолання перепон (етап використання), індикатори – оціночні показники (оцінювання ступеня розвитку інноваційного потенціалу на окремому етапі). Це дозволяє виявляти та корегувати причинно-наслідковий зв'язок детермінантів макро-, мезо-, мікро-, нанорівнів (с. 90–122).

3.4. Заслуговує на увагу те, що дисертантом вперше сформовано теоретико-методологічні засади дослідження розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств, які представляють собою поєднання теоретико-методологічної площини (визначення мети, характеристика принципів, методів, етапів, формування теоретико-методологічної бази) та праксеологічної площини (моніторинг розвитку інноваційного потенціалу; визначення статусу туристичних підприємств; конфігурація управління інноваційним потенціалом туристичних підприємств за компетентнісним підходом; комплементація інноваційних та інвестиційних стратегій; моделювання та прогнозування розвитку інноваційного потенціалу). Це забезпечує алгоритмізацію дослідження інноваційного потенціалу задля забезпечення його ефективного розвитку (с. 138–140).

3.5. Автором удосконалено концептуальну схему розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств, яка складається з трьох блоків: 1) інституційного (передумови, принципи, тенденції розвитку); 2) мотиваційно-результативного (напрями, мотиви, результати розвитку); 3) блоку інформаційно-методичного забезпечення (інформаційне забезпечення, методи та інструменти розвитку). Це дозволяє виявити важелі забезпечення перманентного розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств (с. 140–145).

3.6. Важливим є розроблений дисертантом профіль життєвого циклу інноваційного потенціалу туристичних підприємств, який побудовано за системою координат (по горизонталі – фази розвитку інноваційного потенціалу (старт, прискорення, рекорд, гальмування); по вертикалі – приріст доходу від реалізації інноваційного бренда туристичних підприємств). За цим профілем визначаються такі стадії інноваційного потенціалу: формування, накопичення, дифузія, рутинність, та після зміни профілю – стадія перетворення. Цей підхід забезпечує виявлення особливостей розвитку інноваційного потенціалу на кожній стадії його життєвого циклу і визначення

стратегічних пріоритетів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств (с. 151 – 158).

3.7. Значний науковий інтерес представляє вперше запропонований автором підхід до визначення статусу туристичних підприємств, а саме: інноваційний локомотив, інноваційний драйвер, інноваційний форсаж, інноваційний міст, інноваційний вакуум; виходячи з оцінки рівня розвитку (високого, значного, середнього, достатнього, недостатнього) інноваційного потенціалу. Оцінка інноваційного потенціалу здійснюється шляхом поєднання методів спліт-аналізу та пул-аналізу; на підставі чого формуються пропозиції щодо вибору підходів, способів і прийомів подальшого розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств (кайдзен, бенчмаркінг, реінжиніринг, краудсорсинг, рефреймінг). Цей підхід дозволяє визначати статус туристичних підприємств окремих кластерів на підставі оцінки їхнього інноваційного потенціалу як інтерференції інноваційних ресурсів з готовністю і інноваційними можливостями (с. 229 – 251).

3.8. Заслуговує на увагу удосконалений здобувачем методичний інструментарій встановлення зв'язку між ефектами використання інноваційного потенціалу туристичних підприємств, який передбачає побудову ієрархічного дерева евклідових відстаней для показників ефектів з метою їх сегрегації на основі етіологічних (причинних) та патогенезних (наслідкових) зв'язків між різними ефектами, що мають інклюзивний характер (економічними, інвестиційними, бюджетними, ресурсними, екологічними, соціальними, туристичними, технічними, інтелектуальними, правовими, ринковими, комерційними, репутаційними). Це виступає підґрунтям для прийняття управлінських рішень щодо прогнозування прояву зазначених ефектів в межах функціональних зон підприємства (фінанси, виробництво, науково-дослідна робота, маркетинг) (с. 253 – 260).

3.9. Здобувачем розвинуто системну конфігурацію управління інноваційним потенціалом туристичних підприємств за компетентнісним підходом, яка представляє собою сингулярну капсуляцію за визначеними напрямками управління інноваційним потенціалом (стратегічне управління інноваційним потенціалом; управління якістю і конкурентоспроможністю інноваційного потенціалу; управління інноваційною інфраструктурою; управління інноваційною активністю потенціалу; управління інвестиційним забезпеченням інноваційного потенціалу; маркетингове управління інноваційним потенціалом на основі життєвого циклу підприємства; управління інноваційними ризиками), виходячи із сукупності інноваційних компетенцій туристичного підприємства. Це сприяє ефективному управлінню інноваційним потенціалом як інтегрованої системи дій, яка визначається застосуванням управлінських функцій та методів з метою активізації інноваційної діяльності на туристичних підприємствах (с. 277–279).

3.10. Автором у дисертації удосконалено науково-методичний підхід щодо комплементції інноваційних та інвестиційних стратегій розвитку інноваційного потенціалу, який базується на розрахунку інтегрального індикатора інтенсивності інноваційної стратегії та інтегрального індикатора

інтенсивності інвестиційної стратегії які визначають узгодження інноваційних й інвестиційних стратегій розвитку інноваційного потенціалу. Це дозволяє, комплементувати інноваційні та інвестиційні стратегії та визначати інноваційно-інвестиційні стратегії розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств (інноваційне плато, інноваційний прорив, інноваційний полюс, інноваційний контур, інноваційний трамплін, інвестиційне плато, інноваційна яма) (с. 298 – 306).

3.11. Отримали подальший розвиток теоретико-методичні засади когерентності інноваційного потенціалу з інноваційними категоріями туристичних підприємств, які ґрунтуються на побудові інноваційної платформи, яка забезпечує зв'язки між інноваційним потенціалом та інноваційними бізнес-процесами, інноваційною діяльністю й інноваційним продуктом. Інструментами когерентності виступають: модель 18 ІП, яка акумулює вихідні і результативні елементи інноваційної діяльності на підприємстві; 3D-модель інноваційного процесу, яка передбачає визначення окремої площини інноваційного процесу, які перетинаються з полями інформаційного плато; архітектоніка інноваційної діяльності туристичного підприємства, яка розглядає інноваційну діяльність за етапами: маркетинг, розробка інноваційного продукту, освоєння та виробництво, комерціалізація та збут; протоколи бізнес-процесів інноваційної діяльності туристичних підприємств, як послідовність дій щодо реалізації окремих етапів і стадій інноваційної діяльності. Це дозволяє забезпечувати розвиток інноваційного потенціалу як головної умови діяльності інноваційно орієнтованих туристичних підприємств (с. 306 – 330).

3.12. Автором удосконалено механізм інформаційно-аналітичного забезпечення моделювання розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств, який ґрунтується на застосуванні етапів інформаційно-аналітичного забезпечення: 1) формування системи аналітичних показників та визначення періоду дослідження; 2) аналіз локальних складових інноваційного потенціалу; 3) оцінка якості інформаційно-аналітичного забезпечення та аналітичних інструментів (локалізації і концентрації) і методів (індексних, графічних, рангових). Це дозволяє забезпечити моделювання та прогнозування розвитку інноваційного потенціалу релевантним та адекватним інформаційно-аналітичним матеріалом (с. 334 – 337).

3.13. У дисертації розвинуто методичний підхід до прогнозування та дисемінації прогнозних трендів розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств, який передбачає застосування кореляційно-регресійного аналізу та статистично-аналітичних моделей з метою синтезу оптимальних прогнозних показників інтенсивності розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств-маркерів й впровадження дисемінації прогнозних трендів шляхом реалізації послідовності дій: 1) обґрунтування та вибір сценарію прогнозного розвитку інноваційного потенціалу; 2) забезпечення впровадження ланцюга «прогноз – реалізація – імплементація» за допомогою дорожньої карти; 3) імплементація інноваційного проекту на туристичному підприємстві. Завдяки цьому підходу можливо сформулювати

об'єктивні прогностичні значення перманентного розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств та організувати їх реалізацію шляхом дисемінації трендів (с. 360 – 386).

Основні положення, викладені в дисертації, можуть бути застосовані як у проведенні подальших досліджень, так і у практичній діяльності. Результати дослідження є певним внеском у теорію, методологію і практику вирішення проблеми розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств.

4. Теоретична цінність та практична значимість наукових результатів

Узагальнення та розвиток науково-методологічного підходу, розробка і обґрунтування теоретико-методичних підходів щодо розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств дають право зробити висновок про важливе наукове значення дисертаційної роботи.

Отримані науково-методичні результати дисертаційного наукового дослідження використані в практиці господарювання, що підтверджено відповідними довідками впровадження.

Пропозиції дисертаційного дослідження використані:

на регіональному рівні – в діяльності Донецької торгово-промислової палати (м. Маріуполь) для надання консультаційних послуг та здійснення інформаційного обслуговування з питань інноваційного розвитку суб'єктів туристичного бізнесу (довідка № 02/2036 від 15.02.2019 р.);

на рівні суб'єктів господарювання – в процесі прогнозування розвитку інноваційного потенціалу на 2019–2023 рр. (ТОВ «Спутнік», довідка № 11/156 від 18.12.2018 р.); в управлінні розвитком інноваційного потенціалу туристичного підприємства (ТОВ «Парті-Тревел», довідка № 03-59 від 26.10.2017 р.); при конвертації інноваційного потенціалу в інноваційний туристичний продукт (ПП «Штурвал Плюс», довідка № 15 від 10.04.2018 р.); при формуванні інноваційної політики та підвищенні ефективності інноваційної діяльності підприємства (ТОВ «Красін Тур», довідка № 04/2019 від 29.03.2019 р.);

в організації освітнього процесу – для розробки навчально-методичного забезпечення дисциплін «Потенціал і розвиток підприємства», «Технологія продаж туристичного продукту» (Університет імені Альфреда Нобеля, довідка № 370/6 від 27.05.2019 р.) та при викладанні дисциплін «Інноваційний розвиток підприємства», «Економіка інновацій та інноваційна політика», «Управління конкурентоспроможністю туристичних підприємств», «Бізнес-проекування в туризмі» й виконанні магістерських кваліфікаційних робіт здобувачами вищої освіти (Донецький національний університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, довідка № 23/461 від 17.04.2019 р.)

5. Аналіз публікацій і повнота відображення результатів в авторефераті

Кількість та обсяг публікацій за темою дисертації у наукових фахових виданнях відповідає вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, встановлених МОН України. За результатами дослідження автором опубліковано п'ятдесят вісім наукових праць загальним обсягом 47,86 друк. арк., з них особисто належить автору 44,3 друк. арк., а саме: одна одноосібна монографія (обсягом 29,2 друк. арк.), 1 стаття у колективній монографії (особисто здобувачеві належить 0,93 друк. арк.); 31 стаття у наукових фахових виданнях України (загальним обсягом 11,71 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 9,5 друк. арк.), із них 16 – у виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 1 стаття у зарубіжних виданнях (загальним обсягом 0,36 друк. арк.); 20 тез доповідей у збірниках за матеріалами конференцій (загальним обсягом 3,84 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 3,17 друк. арк.), 4 публікації, що додатково відображають наукові результати (1,82 др. арк., де особисто здобувачеві належить 1,14 друк. арк.).

Публікації достатньо повно розкривають зміст дисертаційного дослідження, його наукову новизну та результати, що виносяться на захист.

Повний перелік наукових публікацій та конференцій наведено у дисертації та авторефераті.

У цілому дисертаційна робота відзначається логічністю побудови, завершеністю, обґрунтованістю наукових положень та висновків, сучасним науковим стилем подачі матеріалу. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, які подано як безпосередньо в основній частині дисертації, так і винесено в додатки.

Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою відповідно до встановлених вимог та в повній мірі розкриває зміст, структуру дисертаційної роботи та основні наукові положення, які виносяться на захист.

Дисертація та автореферат відповідають вимогам МОН України щодо докторських дисертацій за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

6. Дискусійні положення та зауваження відносно змісту і оформлення дисертації та автореферату

Оцінюючи в цілому високий рівень розробки теоретико-методологічних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків та пропозицій, необхідно відзначити дискусійний характер деяких положень дисертації.

1. Автор, розглядаючи в рамках дослідження теоретичні засади розвитку інноваційного потенціалу підприємств в ієрархічній системі національної економіки, пропонує на підставі динамічного підходу етапи його розвитку: формування, накопичення, дифузія, використання та оцінювання ступеня

розвитку інноваційного потенціалу (с. 69, рис. 1.7), що має достатній ступінь обґрунтованості. Проте, виходячи із специфіки оцінювання ступеня розвитку інноваційного потенціалу, описаний у підрозділі 1.2 (с. 86–89), потребує додаткового більш ґрунтовного пояснення алгоритму оцінювання на кожному з етапів розвитку інноваційного потенціалу.

2. У роботі автором додано до запропонованої концептуальної схеми розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств (підрозділ 2.2, с. 140–145) три блоки: інституційний блок, блок інформаційно-методичного забезпечення та мотиваційно-результативний блок. Однак було б доцільно розкрити механізм взаємодії зазначених блоків, що дозволило б конкретизувати вибір туристичним підприємствам інструментів та методів розвитку їх інноваційного потенціалу.

3. Для характеристики розвитку туристичної сфери автором використано систему показників, застосування яких дозволило побудувати кореляційну залежність між ними та доходами від надання туристичних послуг (с. 165–169). Проте, у цьому разі, потребує авторського пояснення: яким чином показники (загальний обсяг витрат на дослідження і розробки; кількість суб'єктів туристичної діяльності; кількість підприємств, які мали доступ до мережі Інтернет; кількість обслугованих туристів; кількість підприємств, що мали веб-сайт, який функціонував у мережі Інтернет; питома вага підприємств, що впроваджували інновації) пов'язані з інноваційним потенціалом і як вони впливатимуть у подальшому на його розвиток.

4. Автором в рамках дослідження проаналізовано тенденції розвитку інноваційного потенціалу туристичної сфери на підставі світового досвіду згідно рейтингу глобальної конкурентоспроможності, рейтингів різних країн за глобальним індексом інновацій, індексом розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, індексом конкурентоспроможності туризму і подорожей (с. 172–197), і це, безумовно, підтверджує науково-практичну значущість проблеми, що розглядається у дослідженні. Однак, з нашої точки зору, доцільно було б більш чітко подати взаємозв'язок впливу визначених тенденцій на розвиток інноваційного потенціалу вітчизняних туристичних підприємств, зокрема, це доцільно було зробити під час розробки інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку інноваційного потенціалу (підрозділ 4.2).

5. За контуром ефектів використання інноваційного потенціалу туристичного підприємства, що виникають в межах окремих функціональних зон підприємства (с. 254, рис. 3.33) автор виокремлює такі: фінанси, маркетинг, виробництво, науково-дослідна робота. Певні питання з наукової точки зору викликає зміст ефектів науково-дослідної роботи на туристичних підприємствах, а саме: яке змістовне наповнення та функціональний зміст має науково-дослідна робота та які індикатори виміру якості можуть бути застосовані з точки зору практичного аспекту використання, а також як саме зазначене кореспондується з генеральними цілями розвитку підприємств.

6. Відповідно до методики оцінки інноваційних компетенцій підприємства (с. 275, табл. 4.1) слід розуміти, що їх оцінювання проведено експертним методом за 4-х бальною шкалою, що викликає певні сумніви щодо

об'єктивності отриманих результатів дослідження. Вектор інноваційної компетентності підприємства має більш змістовне наповнення з точки зору моделювання економічних процесів, тому вважаємо, що інноваційний розвиток з точки зору економічної етіології походження не може бути обмежений тільки об'єктивною оцінкою інноваційних компетенцій підприємства.

7. Автором в рамках дослідження запропоновано напрями управління інноваційним потенціалом туристичних підприємств за компетентнісним підходом на підставі системної конфігурації управління (с. 278–279, рис. 4.8). Зазначена конфігурація включає сім напрямів, відповідно до яких визначено окремі напрями, сформовані за інноваційними компетенціями туристичного підприємства. На наш погляд, автору доцільно було б інтерпретувати класичні функції управління з огляду на розвиток інноваційного потенціалу згідно з основним змістом управлінської діяльності, як визначального процесу щодо управління розвитком та безумовно наголосити на стратегічних орієнтирах та точках біфуркації.

8. План дій щодо реалізації ланцюга «прогноз – реалізація – імплементація» розвитку інноваційного потенціалу на туристичному підприємстві автором визначено за дорожньою картою (с. 382, рис. 5.31), але, з нашої точки зору, доцільно було б подати авторське бачення розвитку певних аспектів, а саме: реалізація сценарію розвитку інноваційного потенціалу (step 5) та оцінка реалізації прогнозних показників (step 6), що неодмінно підвищило б практичну значущість пропозицій.

Однак, висловлені побажання та зауваження не зменшують високий рівень вагомості отриманих наукових результатів і загалом позитивної оцінки дисертаційної роботи Лохман Н. В.

7. Загальний висновок

Оцінюючи в цілому дисертаційну роботу Лохман Наталі Володимирівни за темою «Розвиток інноваційного потенціалу туристичних підприємств: теорія, методологія, практика» з урахуванням позитивних її аспектів, дискусійних положень та зауважень, можна стверджувати, що вона є завершеною кваліфікаційною науковою працею, має свою внутрішню логіку, характеризується єдністю змісту, виконана особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, і присвячена розробці та науковому обґрунтуванню теоретико-методичних і методологічних основ розвитку інноваційного потенціалу туристичних підприємств та розробки науково-практичних рекомендацій прикладного спрямування.

Зміст дисертаційної роботи повністю відповідає означеній темі. Актуальність теми, наукова новизна отриманих результатів і висновки, її практичне значення є доведеними і не викликають сумніву. Обсяг, структура і стилістичне оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій.

Автореферат дисертації розкриває основні її положення, ідеї та висновки, є ідентичним дисертації за структурою та змістом.

Основні наукові результати дослідження у повному обсязі опубліковані у монографіях, статтях у наукових фахових виданнях України та інших країн, відображають особистий внесок здобувача у розв'язання вищезазначеної науково-прикладної проблеми.

Тема дисертаційної роботи є актуальною і відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України та науковим програмам національного і місцевого значення. Тема та зміст дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Дисертаційна робота відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 із змінами та доповненнями щодо дисертацій на отримання наукового ступеня доктора економічних наук, виконана на високому науковому рівні, основні її результати опубліковані і отримали позитивні відгуки на науково-практичних конференціях. Загальна оцінка роботи – позитивна.

Вважаю, що дисертація Лохман Наталі Володимирівни відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття доктора наук, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

професор кафедри готельного
і ресторанного бізнесу
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
Міністерства освіти і науки України,
доктор економічних наук, професор

О. Ю. Давидова

Підпис засвідчую:

Перший проректор
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
Міністерства освіти і науки України,
кандидат економічних наук, професор

Л. М. Янчева